

Неживець Олена Миколаївна – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри оперативного-пошукової роботи та документування Національної академії внутрішніх справ

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ ЖІНОК

Розглянуто причини й умови, що детермінують поведінку жінок, які вчинили злочини та відбувають покарання в місцях позбавлення волі.

Ключові слова: злочин; злочинна поведінка; детермінанти злочинів; мотивація вчинених злочинів; причини й умови злочинності.

Рассмотрены причины и условия, детерминирующие поведение женщин, которые совершили преступления и отбывают наказание в местах лишения свободы.

Ключевые слова: преступление; преступное поведение; детерминанты преступности; мотивация совершенных преступлений; причины и условия преступности.

The causes and conditions that determine the criminal behavior of women who have committed crimes and are serving sentences in prison are considered.

Keywords: crime; criminal behavior; determinants of crime; motivated crimes committed; causes and conditions of crime.

Актуальною проблемою дослідження є виявлення її причин та умов, послаблення негативного впливу криміногенних факторів.

На думку О. М. Джужі, В. В. Василевича, причини злочинності – це соціально-психологічні обставини, які безпосередньо спричиняють злочинність і закономірним наслідком яких є злочин, а умови злочинності – це комплекс явищ, які впливають на злочинність і є певними обставинами, що сприяють її виникненню та існуванню [1, с. 4].

А. І. Долгова класифікує детермінанти злочинності за двома підставами: за рівнем дії (субординації) виділяють причини й умови загалом та окремі її види, залежно від особливостей конкретного злочину; за змістом – соціально-економічні, виховні, правові, організаційно-управлінські та інші причини, причому соціально-психологічні детермінанти є безпосередніми причинами злочинності [2, с. 146].

Н. В. Кузнецова вважає, що соціально-психологічна причина злочинності передбачає деформації групової, індивідуальної свідомості економічного, морального, сімейно-побутового характеру, які необхідно трактувати як безпосередні причини жіночої злочинності. Деформації економічної свідомості на рівні групової й індивідуальної свідомості виявляються в певних різновидах користі, у переконанні неможливості правомірними шляхами розв'язати групою або індивідуально проблеми забезпечення гідного рівня життя собі та своїй родині [3, с. 62].

На думку О. М. Джужі, Є. М. Моїсеєва, В. В. Василевича, злочинність об'єктивно детермінована історичними умовами життя суспільства, що визначені сукупністю економічних, соціальних та ідеологічних відносин. Серед причин злочинності виокремлюють психологічну, економічну та біологічну концепції [4, с. 40–41].

З цією позицією вчених варто погодитися, оскільки детермінанти злочинної поведінки жінок включають в себе комплекс причин, які призводять до вчинення злочинів. Водночас причини жіночої злочинності мають специфічний характер, а механізм дії причин та умов, що формують злочинність жінок, досить складний, потребує спільного вивчення кримінологів, економістів, політологів, соціологів, психологів та інших фахівців.

Детермінантами злочинності серед жінок є:

- активна участь жінок у суспільному виробництві;
- послаблення ролі головних соціальних інститутів і, насамперед, сім'ї, а також соціального контролю;
- посилення напруження в суспільстві, конфлікти, ворожнеча між людьми;

значне поширення таких антигромадських явищ, як наркоманія, алкоголізм, проституція, бродяжництво.

В умовах демократизації суспільства жінки стали значно активніше працювати на виробництві та брати участь в суспільному житті. Нині жінки становлять близько половини чисельності робітників і службовців у таких сферах, як охорона здоров'я, освіта, культура, мистецтво, наука, наукове обслуговування, торгівля, суспільне харчування, постачання, збут, заготівля, апарат управління, кредитування, державне страхування, текстильна промисловість. Багато жінок є керівниками малих то середніх підприємств, установ, організацій, очолюють цехи, дільниці, відділи та інші структурні підрозділи.

Кримінологічна значущість цих обставин полягає в тому, що жінки часто не витримують надмірних навантажень, якщо їх робота непрестижна, вони без вагань полишають її й основним джерелом одержання засобів до існування стають крадіжки, проституція тощо. За результатами дослідження, більшість жінок-бродяг раніше були зайняті на важких, малокваліфікованих чи непрестижних роботах,

кожна п'ята жінка не мала кваліфікації. Зазначене свідчить, що зайнятість жінок на некваліфікованих роботах має серйозні криміногенні наслідки і є однією з причин злочинності.

Умови злочинності – це суспільні явища, що безпосередньо не впливають на вчинення злочину, однак позначаються на механізмах формування та дії причини, посилюючи їх значущість. Від умов, що супроводжують учинення конкретного злочину, залежить вибір способу реалізації злочинного наміру й об'єкта злочинного посягання; умови визначають розміри та характер завданого збитку, місце й час учинення злочину.

Крім того, до детермінант злочинності належить духовна криза сучасного суспільства, виявами якої є зростання рівня алкоголізму, наркоманії серед населення, занепад традиційних цінностей, загострення соціальних протиріч у період проведення політичної, ідеологічної, економічної та правової реформ, а також системна криза суспільства – криза влади, економіки, соціальної сфери, ідеології, права, що є найвагомішим кримінологічним фактором.

Причини й умови, що детермінують злочинну поведінку жінок, класифікують за змістом на соціально-економічні, соціально-психологічні, виховні, правові, організаційно-управлінські та ін. Важливе місце посідають соціально-психологічні детермінанти злочинності, оскільки саме вони стають безпосередніми причинами вчинення жінками злочинів.

На наш погляд, детермінанти злочинності необхідно розділити на: політичні, економічні, ідеологічні, соціально-психологічні, організаційно-управлінські.

Дослідники О. М. Джужа, В. В. Василевич та інші визначають такі підстави класифікації причин та умов злочинності: механізм дії, рівень функціонування, зміст, природа виникнення, близькість до події, джерела походження [5, с. 46].

Вивчення мотивації злочинної поведінки жінок й аналіз механізмів формування злочинної поведінки засвідчили, що на вчинення злочинів жінками впливає навколишнє середовище. Мотивами корисливих і насильницьких злочинів, учинюваних жінками, були такі: задоволення необхідних життєвих потреб – 38,3%; задоволення потреб сім'ї – 26,7%; задоволення власних матеріальних потреб – 19,6%; образа – 16,2%; гнів – 15,0%; помста – 9,6%; ревності – 8,2%; бажання мати коштовні речі – 1,4%; заздрість – 0,5%.

Таким чином, цей мотив переважає у жінок, які вчинили корисливі й корисливо-насильницькі злочини, зокрема крадіжку, грабіж, розбій.

Одним із мотивів злочинної поведінки жінок є образа, спричинена переважно ревностями. Жінки надмірно емоційні, що й призводить до вчинення тяжких злочинів із зазначених причин.

У мотивації жіночих злочинів часто переплітаються користь і помста, заздрість, ревності, тобто матеріальний інтерес збігається з особистісним. Наприклад, жінки, учиняючи крадіжку або грабїж, мають на меті помститися своїй суперниці, яка стає потерпілою під час здійснення злочинного зазіхання, подеколи злочин учиняють через заздрість до власника модних і дорогих речей.

Соціальне середовище, у якому особистість жінки формується і розвивається, відіграє важливу роль у формуванні мотивації поведінки. У неблагополучних сім'ях, якщо батьки алкоголіки, наркомани, що негативно впливає на психіку дитини, формується агресивність, корисливість, тривожність, відчуття неповноцінності, що посилює криміногенну мотивацію.

Криміногенний вплив на жінок, у зв'язку з їх надмірною емоційністю, мають погані стосунки в сім'ї, що 4,5 % засуджених жінок пов'язують з пияцтвом одного з членів родини, 19,6 % – з неналежним матеріальним становищем, 9,7 % – з поганими житловими умовами.

Психічні травми жінок, пов'язані з виробничими й сімейними конфліктами, зокрема розлученнями, непорядкованістю особистого життя, мають більш глибокий, затяжний характер і є джерелом невротичних зривів, які призводять до вчинення злочину. З огляду на зазначене, вивчення впливу несприятливого середовища на жінок є досить актуальним і важливим.

За даними нашого дослідження, на момент здійснення злочину лише 51,6 % жінок були заміжні або жили зі співмешканцями, інші були або розлучені, або взагалі не були заміжні, у 23,7 % сім'я розпалася під час відбування покарання, а 1,9 % жінок вийшли заміж під час відбування покарання в місцях позбавлення волі.

За даними дослідження О. М. Джужі, В. В. Василевича, А. М. Антоняна, майже 25,0 % засуджених жінок мають різні психічні аномалії. Найчастіше це гостра форма алкоголізму, психопатії, органічні ушкодження центральної нервової системи, наслідки мозкових травм. Крім того, у неповнолітніх засуджених виявлено венеричні захворювання (сифіліс і гонорея). На наш погляд, держава має надавати допомогу, передусім, дівчатам-підліткам, які опинилися в скрутному становищі й учиняють антигромадські дії, для чого необхідно впроваджувати комплекс індивідуальних виховних заходів, установлювати опіку й піклування, направляти в дитячі будинки, школи-інтернати, влаштовувати на роботу чи навчання, надавати медичну допомогу, оскільки більшість дівчат-правопорушниць страждають на венеричні, соматичні та психічні захворювання.

Серед детермінант злочинної поведінки – алкогольна залежність. Здійснене кримінологічне дослідження засуджених жінок засвідчило, що 27,6 % жінок, які відбувають покарання в місцях

позбавлення волі, потребують лікування від алкоголізму в установах виконання покарань мінімального та середнього рівня безпеки.

Алкоголізм, на думку Ю. М. Антоняна, значно поширеніший серед жінок, ніж наркоманія, оскільки алкоголь у несприятливих психотравмувальних ситуаціях стає засобом зниження рівня невпевненості, тривоги, туги, покращення настрою, налагодження та поліпшення соціальних контактів, що створює суб'єктивне сприйняття адаптованості.

У сучасних умовах соціально-економічного життя жінка опинилася в більш складному становищі ще й тому, що традиційно вона працює в таких галузях, які здавна вважали жіночими. Крім цього, заробітна плата жінок у середньому нижча на 20–25 %, ніж чоловіків. Жінок неохоче приймають на роботу в органи державної влади та управління, приватні підприємства, що пов'язано переважно з перспективою вагітності та відпустки по догляду за дитиною.

Установлено, що зарплата чоловіків і жінок різниться не тільки у зв'язку з галузевою диференціацією і зайнятістю на підприємствах різних форм власності. На великих промислових підприємствах жінки обіймають посади переважно низового управлінського персоналу або є робітницями масових професій.

Унаслідок окреслених обставин погіршується здоров'я як самих жінок, так і їх дітей, і матеріальна незахищеність і непевність у майбутньому спричиняють криміногенну поведінку жінок.

В умовах економічної кризи повсякчас збільшується кількість безробітних за рахунок скорочення штатів, причому частка жінок серед звільнених у зв'язку зі скороченням штатів переважає.

За статистичними даними, більшість звільнених жінок працювали в таких сферах, як охорона здоров'я, соціальне забезпечення, торгівля, громадське харчування. Роботодавці під час прийому на роботу в зазначених сферах віддають перевагу чоловікам, оскільки в них вища продуктивність праці, дисциплінованість, ініціативність, чоловіки менш конфліктні, ніж жінки.

Посиленої уваги потребує безробіття жінок у сільській місцевості, де переважає ручна праця, на низькому рівні медичне, культурно-побутове обслуговування населення. На селі вищий рівень смертності дітей, осіб працездатного віку, тому жінки часто виїжджають до міста і поповнюють лави бродяг, проститутток, злодіїв.

На наш погляд, основними причинами жіночого безробіття в сільській місцевості є:

ліквідація колгоспів і радгоспів, оскільки раніше у тваринництві та сільському господарстві працювали близько 70 % жінок;

значну частину кваліфікованих фахівців, сільську інтелігенцію становили вчителі, лікарі, агрономи, зоотехніки, бібліотекарі, вихователі дитячих садків, однак останніми роками кількість закладів

освіти, культури й охорони здоров'я суттєво скорочено, що призвело до безробіття жінок.

Ураховуючи викладене, окреслимо напрями усунення чинників, що детермінують злочинну поведінку жінок:

необхідно відновити соціальний статус жінки, захистити його на законодавчому рівні, щоб жінка мала однакові матеріальні права, порівняно з чоловіком, і могла більше приділяти увагу дітям і сім'ї;

надавати матеріальну допомогу малозабезпеченим і багатодітним жінкам, дівчатам-підліткам, які опинилися в скрутних умовах;

послабити репресивну політику до жінок, які вчинили злочини невеликої тяжкості, мають неповнолітніх дітей, до матерів-одиночок; застосовувати до неповнолітніх дівчат з антисоціальною поведінкою примусові заходи ранньої профілактики злочинів, що сприятиме запобіганню жіночої злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Джужа О. М. Кримінологія : [підруч.] / Джужа О. М. – К. : Юрінком Інтер, 2000.
2. Долгова А. И. Кримінологія : [учеб.] / Долгова А. И. – М., 2001. – 146 с.
3. Кузнецова Н. Ф. Предупреждение и преступность / Кузнецова Н. Ф. – М. : Наука, 1966. – 326 с.
4. Джужа О. М. Кримінально-виконавче право : [курс лекцій]. – К. : 2002. – 326 с.
5. Джужа О. М. Кримінологія / [О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін.]. – К. : Прецедент, 2006. – 286 с.